

Назар М.М.

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
в.о. завідувача лабораторії
сучасних інформаційних технологій навчання
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
apartment@bigmir.net
ORCID ID: 0000-0002-9104-2585

РОЗВИТОК СУБ'ЄКТНОСТІ ДОРΟΣЛИХ ПІД ЧАС ГРУПОВОЇ НАВЧАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ У ВІРТУАЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Аналіз і виявлення ключових засад розвитку суб'єктності у дорослих індивідуумів, які перебувають у віртуальному освітньому просторі, надають ресурси для більш обґрунтованого проектування дистанційних навчально-розвивальних курсів, підвищують ефективність дистанційного навчання та психологічної роботи в умовах групової динаміки, складаючи актуальне завдання для психологічної науки в інформаційному суспільстві. Важливість відповідного завдання збільшилася в умовах повномасштабної війни з боку терористичного режиму РФ проти України, що створила складну безпекову ситуацію у роботі психологів і педагогів, які працюють у традиційних позавіртуальних умовах.

Суб'єктність – здатність бути активним, ініціативним і цілеспрямованим перетворювачем дійсності – як зовнішньої (об'єктивної, матеріальної), так і внутрішньої (ментальної, психічної). Це властивість індивідуума задіювати свої потенціали, інтенції та особливості у діяльності для цілеспрямованої зміни дійсності. Якщо коротко, це здатність бути суб'єктом діяльності – цілеспрямованим, активним та ініціативним перетворювачем дійсності. Суб'єктність описується як потенціал або як компетентність, отже, може розвиватися індивідуумом протягом життя [1;2].

Розвиток суб'єктності – процес і результат збільшення інтенсивності її впливу на зовнішній світ, на перебудову чи ампліфікацію власних ментальних карт. Розвиток суб'єктності може описуватися як діяльність [1;2].

Рівень розвитку суб'єктності індивідуума визначає міру співвідношення між впливом довкілля в широкому розумінні на діяльність індивідуума та його ментальні карти, з одного боку, та впливом його діяльності на ментальні карти та довкілля, з іншого. Якщо з низьким рівнем суб'єктності індивідуум представляє з себе переважно продукт впливів довкілля, носій розвинутої суб'єктності сам є творцем середовища, ініціатором подій, що в ньому відбуваються, джерелом впливу на ментальні карти інших індивідуумів [1;2].

Розвиток суб'єктності має особливу **актуальність** в інформаційному суспільстві. Висока динаміка процесів і подій інформаційного суспільства формує психологічні умови, в яких заради забезпечення чи збільшення продуктивності діяльності індивідууму необхідно регулярно вчитися – або самостійно, або з власним вибором цілей і програм навчання – протягом життя (lifelong learning), розвивати інтелектуальні потенціали, вдосконалювати мислення та діяльність. В результаті важливість розвитку суб'єктності індивідууму підіймається до рівня однієї з провідних цінностей інформаційного суспільства [1;2].

Віртуальний освітній простір – цілеспрямовано створений інформаційний осередок мережі Інтернет для здійснення різних форм і видів дистанційного навчання, що ґрунтується на принципах активності, ініціативності, цілеспрямованості та суб'єктності тих, хто вчиться, та тих, хто навчає. Технологія віртуального освітнього простору є однією з найбільш прогресивних і продуктивних технологій дистанційного навчання та психологічної роботи – як індивідуальної, так і групової [1;2].

Групова навчально-психологічна робота – форма навчання та психологічної роботи, що характеризується об'єднанням учнів у групи. Психологічна робота – це діяльність психологічного спрямування з підвищення ефективності різних видів індивідуальної діяльності; пізнання власних потенціалів, обмежень і особливостей; психопрофілактики; розвитку можливостей і доступу до психологічних ресурсів; керованої трансформації психологічних станів. Однією з особливостей віртуальних освітніх просторів є поєднання навчання з самонавчанням і психологічною роботою, зокрема у формі груп. Робота у групах характеризується наявністю психологічних ефектів групової динаміки [1;2].

Групова динаміка – наявність особливостей діяльності, що характеризують приналежність індивідуума (індивідуумів) до соціальної групи. Проявляється (зокрема, у віртуальному просторі) у спілкуванні, ухваленні рішень, емоційному реагуванні на події, командоутворенні, учінні тощо [1;2].

Продуктивна групова навчально-психологічна робота з розвитку суб'єктності дорослих має однією з своїх ключових складових **проектування** – підготовку проекту такої роботи. Конкретизуємо: проектування розвитку суб'єктності дорослих під час групової навчально-психологічної роботи у віртуальному освітньому просторі – це процес розробки та формування проекту продуктивного дистанційного навчального курсу у форматі навчально-психологічного інтернет-тренінгу з розвитку суб'єктності дорослих, що включений у віртуальний освітній простір. Проект повинен включати мету та завдання навчання, програму дистанційного навчального курсу, психолого-педагогічний сценарій, модель респондента, модель ведучого, умови до технологічної платформи здійснення навчання тощо [2;3].

Одним з найбільш результативних інструментів дослідження розвитку суб'єктності у віртуальному освітньому просторі є **формувальний експеримент** у форматі дистанційного навчального курсу (інтернет-тренінгу), що здійснюється як складова цього простору. Курс складається з певної кількості етапів, що зазвичай послідовно (хоча бувають і альтернативні педагогічні сценарії) проходяться досліджуваними, та включає різноманітні навчально-розвивальні й психопрофілактичні технології, такі як мінілекції, відеозавдання, вправи на моделювання соціально-психологічних ситуацій і взаємодій, релаксаційні методики, вправи на самоаналіз, на ієрархізацію цінностей, на побудову стратегій досягнення цілей тощо. Особливе значення можуть також відігравати відеозустрічі або чати в режимі реального часу, обговорення на централізованих електронних платформах коментування й в соціальних мережах, бібліо- та фільмотерапія тощо. Посилення мультимедійного компоненту навчання та групової психологічної роботи у віртуальному просторі збільшує ефективність дистанційного навчально-розвивального процесу, наближаючи його до «традиційного» позавіртуального навчання та психологічної роботи у групах [1;2].

Ефективність проведення дистанційного навчального курсу з розвитку суб'єктності дорослих забезпечується її включенням як органічного компоненту у віртуальні освітні простори, оскільки останні орієнтовані на розвиток інтелекту, мислення, здатностей до навчання своїх учасників. У цьому розумінні дистанційні навчальні курси з розвитку суб'єктності дорослих посилюють навчально-розвивальні ефекти віртуальних освітніх просторів, а останні, створюючи особливий контекст у Міжмережжі, сповнений навчальними та психологічними ресурсами, посилюють ефективність дистанційних навчальних курсів [1;2].

Досвід проведення дистанційних навчально-розвивальних курсів у форматі інтернет-тренінгів у віртуальному освітньому просторі лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України дає всі підстави вважати, що керована групова динаміка під час навчально-психологічної роботи у віртуальному освітньому просторі здатна бути чинником розвитку суб'єктності дорослих. Керованою групою динамікою тут виступає така, що відповідає цілям навчальної системи та направляється ведучим або тьюторами [1;2;3].

Необхідні подальші дослідження розвитку суб'єктності дорослих у віртуальному освітньому просторі, сконцентровані на специфіці її здійснення в умовах повномасштабної війни, можливостях проектування такої роботи, спільному розвитку суб'єктності та інших психологічних феноменів, залученню технологій штучного інтелекту, психологічних особливостях різних інструментів інтернет-комунікації та групоутворення тощо.

Література

1. Smulson, M. L., Ditiuk, P. P., Kovalenko-Kobylianska, I. H., Meshcheriakov, D. S., & Nazar, M. M. (2021). Psykholohichni mekhanizmy stanovlennia subiektnosti doroslykh u virtualnomu prostori: monohrafiia [Psychological mechanisms of the adults subjectness becoming in the virtual space: a monograph]. Smulson, M. L. (Ed.). Kyiv – Lviv: Vydavets Viktoriia Kundelska [in Ukrainian].
2. Nazar, M. M. Zasady rozvytku subiektnosti doroslykh u virtualnomu osvithnomu prostori [Principles of the adults subjectivity development in the virtual educational space]. *Tekhnologii rozvytku intelektu*, 5(3). <https://doi.org/10.31108/3.2022.6.1.1> [in Ukrainian].
3. Mashbyts, Y. I. (2019). Psykholohichni mekhanizmy i tekhnolohiia navchannia: vybrani statti [Psychological mechanisms and learning technology: selected articles]. Kyiv: Interservis [in Ukrainian].